

DOSTOPNOST IN INKLUZIVNOST V SLOVENSКИH MUZEJIH IN GALERIJAH

Strokovno izpopolnjevanje z delavnico

Strokovno izpopolnjevanje z delavnico z naslovom Dostopnost in inkluzivnost v slovenskih muzejih in galerijah sva organizirali Maja Hakl Saje, vodja Službe za premično dediščino in muzeje (v nadaljevanju SPDM) s sedežem pri Narodnem muzeju Slovenije, in Tina Palaić, samozaposlena v kulturi kot pedagoginja, kustosinja in interpretatorka kulturne dediščine ter nacionalna koordinatorka EU projekta v Slovenskem etnografskem muzeju. SPDM je ustanovilo Ministrstvo za kulturo z namenom vzpostavitve in skrbi za dolgoročne in kvalitetne strategije razvoja slovenskih muzejev. Med njenimi nalogami je med drugim spodbujanje izobraževanja muzejskih strokovnjakov ter skrb za zagotavljanje kvalitete muzejskih storitev. Skladno s to usmeritvijo sva zastavili serijo izpopolnjevanj; v letu 2020 sva izbrali temo povečevanja dostopnosti do kulturne dediščine različnih obiskovalcev dediščinskih ustanov. Tema je bila usklajena z ICOM-ovo temo Mednarodnega muzejskega dne za leto 2020, ki je bila Muzeji in enakost: Raznolikost in inkluzivnost.

Strokovno izpopolnjevanje z delavnico sva zastavili v dveh delih. Poleg najinega uvoda je devet vabljenih predavateljev vnaprej posnelo prispevke, s katerimi so predstavili svoje izkušnje v različnih projektih, v katerih so sodelovali bodisi kot strokovnjaki za dostopnost, izvajalci projektov ali uporabniki iz ciljnih družbenih skupin. Ti prispevki so objavljeni na spletni strani (www.nms.si/si/muzej/spdm#dostopnost) in YouTubovem kanalu SPDM (www.youtube.com/channel/UCtRzYlyQfM3T0DmK-TiYt_eg), vključujejo pa posnetek predavanja in njegovo transkripcijo, nekateri pa tudi PowerPoint predstavitve in drugo gradivo. Vsebina bo za vse zainteresirane trajno dostopna. V drugem delu izpopolnjevanja sva 23. in 30. novembra 2020 organizirali spletni srečanja, na katerih smo s predavatelji najprej razpravljali o različnih vidikih večanja dostopnosti do dediščine. Razpravi je sledila delavnica, na kateri so udeleženci po skupinah razmišljali o konkretnih korakih za izboljšanje dostopnosti. Namen delavnice je bil ob upoštevanju dosedanjih izkušenj muzealcev s tega področja ter njihovih idej in želja za prihodnost premisliti o ključnih ovirah in priložnostih.

Odziv na pripravljeno izpopolnjevanje z delavnico je pokazal, da si muzealci želijo tovrstne vsebine in jih prepoznajo kot aktualne in nujne za njihovo dejavnost. Od objave na YouTubovem kanalu 15. novembra do drugega spletnega srečanja 30. novembra 2020 so posnetki skupaj dosegli

718 ogledov. Uvod v strokovno izpopolnjevanje je imel v omenjenem času 116 ogledov, predstavitev dostopnosti za slepe in slabovidne 114, predstavitev projekta »COME-IN!« 106, predstavitev projekta »Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam« 73, predstavitev spletne dostopnosti 71, predstavitev dostopnosti za gluhe in naglušne 60, predstavitev projekta »Kulturni mediatorji« 48, predstavitev Društva študentov invalidov Slovenije 47, predstavitev izkušnje kulturne mediatorke 43 in predstavitev dostopnosti za gibalno ovirane 40 ogledov. V obdobju med 1. in 23. decembrom 2020 so imeli prispevki še dodatnih 18 ogledov, kar za celotno obdobje od objave 15. novembra do 23. decembra 2020 pomeni 736 ogledov. Udeležba na spletnih srečanjih je bila zaradi dela po skupinah prvotno omejena na 25 udeležencev, vendar sva zaradi velikega zanimanja omogočili večjo udeležbo. Tako se je prvega spletnega srečanja 23. novembra 2020 udeležilo skupaj 38 udeležencev, drugega, 30. novembra 2020, pa skupaj 52 udeležencev. Poleg muzealcev iz državnih, pooblaščenih in drugih muzejev in galerij so bili med udeleženci tudi dva turistična vodnika in dve študentki etnologije in kulturne antropologije. Pred izvedbo izpopolnjevanja z delavnico so na spletnem portalu RTV Slovenija objavili intervju z nama in tako opozorili na pomembnost obravnavane vsebine.¹

Prvi del izpopolnjevanja: Predavanja

Dostopnost muzejev in galerij je že nekaj desetletij v ospredju prizadevanj muzejskih institucij. K temu jih najprej zavezuje zakonodaja, med drugim Konvencija ZN za pravice oseb z invalidnostjo, ki jo je Slovenija ratificirala leta 2008, in Zakon o izenačevanju možnosti invalidov, sprejet leta 2010; oba poudarjata predvsem arhitektonsko dostopnost in dostopnost do muzejskih vsebin vsem obiskovalcem. Pomemben vidik dostopnosti je spletna dostopnost, ki jo podrobneje ureja leta 2018 sprejeti Zakon o dostopnosti spletišč in mobilnih aplikacij. K omogočanju dostopnosti dediščine vsem družbenim skupinam pa muzealce zavezuje tudi ICOM-ov Kodeks muzejske etike iz leta 2005, ki v členu 1.4 poudarja posebno pozornost pri zagotavljanju dostopnosti do dediščine za ljudi s posebnimi potrebami (Kodeks 2005: 12). Poleg pravnih in

¹ Intervju si lahko preberete na povezavi: www.rtvlo.si/dostopno/clanki/dostopnost-in-inkluzivnost-v-slovenskih-muzejih-in-galerijah/542773.

* Tina Palaić, univ. dipl. etnologinja, kulturna antropologinja in pedagoginja, kustosinja, Slovenski etnografski muzej; tina.palaic@etno-muzej.si.

** Maja Hakl Saje, vodja Službe za premično dediščino in muzeje s sedežem pri Narodnem muzeju Slovenije; maja.hakl.saje@nms.si.

etičnih zavez pa omogočanje dostopa do muzejskih vsebin ranljivim in spregledanim družbenim skupinam (glej npr. Bračun, Vodeb in Lipec Stopar 2009), še zlasti pa pomen njihovega vključevanja v različne muzejske procese, poudarjajo številni pisci s področja muzeologije (glej npr. Sandell 2002). Temi dostopnosti in vključenosti, tako na muzejskem kot na drugih področjih, je bila posvečena tematska številka revije *Etnolog* (2015), v kateri je nekaj avtorjev med drugim osvetlilo tudi konkretne muzejske aktivnosti, ki so prispevale k boljši dostopnosti muzejskih vsebin in večji vključenosti različnih družbenih v skupin v muzejsko delo.

Številni slovenski muzeji in galerije so v zadnjih letih izvedli uspešne projekte za večanje dostopnosti do dediščinskih vsebin. Z namenom izmenjave izkušenj, ovir in rešitev, ki so jih oblikovali med izvajanjem, je predstavitev pripravilo devet vabljenih predavateljev.² Snježana Karinja, muzejska svetnica v Pomorskem muzeju »Sergej Mašera« Piran, je predstavila srednjeevropski projekt »COME-IN!« (2016–2019), v katerem je kot edini slovenski muzej sodeloval Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran. Projektni partnerji so bili mali in srednje veliki muzeji, združenja oseb z oviranostjo, predstavniki akademske sfere, izobraževalnih ustanov in oblikovalcev politik iz Slovenije, Italije, Nemčije, Poljske, Hrvaške in Avstrije. Avtorica je poleg pilotnih projektov, ki so prispevali k večanju dostopnosti, predstavila tudi oznako »COME-IN!«, ki jo podeljujejo vsem muzejem, ki si prizadevajo za izboljšanje dostopnosti, promocijo, demokratičnost, nediskriminacijo, enake možnosti in večjo dostopnost kulture.

Tina Palaić, samozaposlena v kulturi in nacionalna koordinatorica evropskega projekta v Slovenskem etnografskem muzeju, je predstavila projekt »Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam (2013–2015)«, ki ga je vodil Slovenski etnografski muzej. Skupaj s še petimi nacionalnimi muzeji in z nacionalno galerijo so se v projektu posvečali fizični dostopnosti, dostopnosti do vsebin dediščine in soustvarjanju dediščinskih pripovedi z nosilci dediščine. Avtorica se je osredotočila na aktivnosti za večanje fizične dostopnosti in dostopnosti do muzejskih vsebin ter poudarila ključna spoznanja ob njihovem izvajanju.

Maša Malovrh, strokovnjakinja za dostopnost, ki od leta 2018 vodi Beletrinino ekipo za spletno dostopnost, je v predavanju opozorila na zavezanost javnih institucij k izvajanju Zakona o dostopnosti spletišč in mobilnih aplikacij. Poudarila je priporočila o zagotavljanju spletne dostopnosti in še zlasti zahtevo po pripravi Izjave o dostopnosti. Vsak zavezanec mora omenjeno izjavo objaviti na svojem spletišču, v njej pa navesti, komu, zakaj in katere vsebine niso dostopne, prav tako pa mora svojo odločitev utemeljiti na izvedeni oceni t. i. nesorazmernega bremena, ki bi ga prilaganje nedostopnih vsebin predstavljalo za ustanovo.

Društvo študentov invalidov Slovenije, reprezentativno organizacijo za študente invalide v Sloveniji, je s svojim predavanjem zastopala Nina Knaus. Poudarila je glavne cilje društva, ki so zagotavljanje enakovrednih študijskih pogojev za študente s posebnimi potrebami ne glede na vrsto in stopnjo oviranosti, vzpodbujanje njihovega samostojnega življenja in socialnega vključevanja ter osveščanje javnosti za sprejemanje drugačnosti. Predstavila je tudi delavnico Izkušnja spreminja, ki vključuje več izkustvenih »postaj«, kjer lahko udeleženci spoznajo določene oviranosti: 1) tipanke, braillova abeceda in simulacijska očala; 2) družabne igre za slepe in slabovidne; 3) hoja z belo palico oziroma s spremljevalcem; 4) uporaba invalidskega vozička; 5) okvare fine motorike; 6) sluh in komunikacija.

Sonja Kogej Rus, vodja Oddelka za muzejsko pedagogiko in andragogiko v Slovenskem etnografskem muzeju, je predstavila projekt kulturnih mediatorjev v muzejih in galerijah. Prvo resno umeščanje kulturnih mediatorjev v delo muzeja se je začelo leta 2008, ko je Univerza za tretje življenjsko obdobje slovenske muzeje povabila v projekt Starejši nosilci in posredniki nesnovne kulturne dediščine. Podala je ugotovitve dolgoletnega sodelovanja s kulturnimi mediatorji.

Svoje izkušnje in spoznanja so delili tudi posamezniki iz ciljnih skupin, ki so v različnih projektih pomembno prispevali s svojo uporabniško izkušnjo in z razvijanjem rešitev za večanje dostopnosti. Antun Smerdel, ekonomist, slep od rojstva, se je s fizično dostopnostjo začel ukvarjati leta 2012, ko je sodeloval z Urbanističnim inštitutom. Že naslednje leto se je pridružil Beletrinini skupini za spletno dostopnost. Sodeloval je tudi pri projektu »Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam« v Slovenskem etnografskem muzeju. Zaposlen je v Arhivu Republike Slovenije na projektu »e-ARH.si«, kjer se posveča tako prilaganju arhivskega gradiva ranljivim skupinam kot orodij za dostopanje do tega gradiva. V prispevku je predstavil svoje številne izkušnje.

Maja Kuzma Ganić, gluha samostojna podjetnica in certificirana tolmačica slovenskega znakovnega jezika, je z muzeji sodelovala kot tihi mentor za gluhe vodiče, izvajala delavnice za turistične vodnike, med katerimi so bili tudi muzejski vodiči, za Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran pa je interpretirala njihove muzejske vsebine. Predstavila je možnosti prilaganja muzejskih in galerijskih vsebin gluhim in naglušnim osebam. V slovenski znakovni jezik in iz njega je tolmačila certificirana tolmačka Natalija Spark.

Barbara Šamperl, po izobrazbi ekonomski tehnik, je bila med letoma 2012 in 2013 zaposlena v Narodnem muzeju Slovenije, leta 2016 pa na Zavodu za razvoj mobilnosti mladih MOVIT. Med letoma 2010 in 2016 je bila večkratna državna prvakinja v standardnih in latinskoameriških plesih (paraples). Leta 2017 je ustanovila društvo PLAN BE, ki o pomenu gibanja ozavešča osebe z gibalno ovi-

2 Nekateri povabljeni se iz različnih razlogov niso odzvali.

ranostjo in druge. Predstavila je svoje izkušnje s fizično dostopnostjo in opozorila na možnosti zaposlitve oseb z oviranostmi.

Upokojenka Brigita Rupnik je leta 2008 postala prostovoljna kulturna mediatorka v Slovenskem etnografskem muzeju, kjer sodeluje pri več projektih. Zlasti je ponosna na Galerijo pripovedovalcev, ki jo v muzeju soustvarjata s kolegom prostovoljnim mediatorjem. Predstavila je svoje izkušnje in pogled na mediatorstvo.

Drugi del izpopolnjevanja: Delavnica

V drugem delu izpopolnjevanja sva udeležence razdelili v skupine, v katerih so razmišljali o možnostih in ovirah pri povečevanju dostopnosti za osebe z oviranostmi v svojih zavodih. Kljub uspešno izvedenim projektom, s katerimi so v nekaterih muzejih bolj ali manj trajno povečali dostopnost do dediščine, ta prizadevanja najpogosteje niso kontinuirana. Pregled tovrstnih praks kaže, da se po koncu projekta, ko se za prilagoditve in pripravo dostopnejših programov ustavi financiranje in zmanjša kadrovska razpoložljivost, najpogosteje ustavijo ali vsaj precej zmanjšajo tudi prizadevanja za večanje dostopnosti. Z delavnico sva tako hoteli identificirati ključne ovire in priložnosti na področju večanja dostopnosti do dediščine ter zbrati ideje in želje tistih, ki te aktivnosti izvajajo. Cilj je rezultate delavnice uporabiti za pripravo prihodnjih ukrepov za večanje dostopnosti v sodelovanju med SPDM, Ministrstvom za kulturo RS (MK) in muzeji.

Na delavnicah je vsaka skupina udeležencev izbrala ciljno skupino, ki jim pri njihovem delu predstavlja največji izziv, in razmišljala o prilagoditvah, ki bi jih lahko pripravili za večjo dostopnost do dediščine. Nekoliko večji poudarek je bil na skupini slepih in slabovidnih oseb, udeleženci pa so razmišljali tudi o prilagoditvah za gluhe in naglušne ter gibalno ovirane osebe. Te izbire so pokazale, da se v nekaterih muzejih še vedno soočajo z izzivi pri arhitektonski dostopnosti, še zlasti v spomeniško zaščitenih stavbah, ki jih je, ker zahtevajo večji finančni vložek, težje prilagajati. Pri drugih dveh skupinah so udeleženci poudarili željo po prilagajanju razstav in pripravi prilagojenih obrazstavnih programov.

Med ključnimi ovirami, ki so jih udeleženci izpopolnjevanja prepoznali pri večanju dostopnosti za izbrano ciljno skupino, so: arhitektonska dostopnost muzejskih in galerijskih stavb; kadrovske izzivi (zaposlenih, ki se ukvarjajo s tem področjem, je v muzejih premalo in so preobremenjeni z drugimi delovnimi nalogami; nekateri udeleženci so poudarili, da je zaradi manjšega odziva ciljnih skupin na pripravljene prilagoditve motivacija zaposlenih za večanje dostopnosti upadla); strokovni izzivi (večina udeležencev je poudarila, da preslabo poznajo potrebe ciljnih skupin in možnosti večanja dostopnosti); finančni izzivi (predvsem pomanjkanje sredstev za zahtevnejše prilagoditve).

Udeleženci so razmišljali o možnih rešitvah in svojih pričakovanjih do Ministrstva za kulturo in SPDM. Pri pregledovanju arhitektonskih ovir si želijo, da MK vzpostavi dialog z Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije, s katerim bi se skupaj dogovarjali glede večjih arhitekturnih posegov, nujnih za zagotavljanje dostopnosti. Poleg njihovega posredovanja v teh procesih si želijo tudi finančne spodbude v obliki razpisov za večanje arhitektonske dostopnosti. V zvezi s kadrovske izzivi so udeleženci predlagali, da SPDM organizira praktična izobraževanja za muzejske delavce s strokovnjaki za dostopnost ter letna srečanja muzealcev za izmenjavo dobrih praks. Prav tako so predlagali, da bi bila izobraževanja o dostopnosti obvezna za vse zaposlene (sedaj se jih udeležujejo večinoma pedagogi), saj si z ozaveščanjem o zavezanosti k zagotavljanju dostopnosti in načinih, kako lahko vsak k temu prispeva, obetajo več podpore tudi od svojih kolegov in vodstev muzejev.

Udeleženci so poudarili tudi pomen krepitev sodelovanja med zavodi z več izkušnjami in tistimi, ki se doslej z dostopnostjo niso veliko ukvarjali. Izrazili so željo, da jih SPDM podpira pri njihovem medsebojnem povezovanju in sodelovanju pri pripravi prilagoditev ali razvoju metodologije. Želijo si tudi, da bi SPDM v slovenskih muzejih zbrala primere dobre prakse in jih predstavila na novo vzpostavljenem spletnem portalu, na katerem bi bilo dostopno tudi drugo gradivo o dostopnosti ter kontakti strokovnjakov za dostopnost, društev oseb z oviranostmi in posameznikov, ki lahko sodelujejo pri izvajanju prilagoditev. Spletni portal bi lahko sproti dopolnjevali in posodabljali ter tako prispevali k razvoju tega področja v Sloveniji. Prav tako so opozorili na trenja z oblikovalci pri oblikovanju vsem dostopnih razstav. Predlagajo, da SPDM pripravi dokument, ki bi oblikovalce zavezoval k upoštevanju dostopnosti za vse obiskovalce.

Od MK pričakujejo, da zagotovi zaposlitev strokovnjaka za dostopnost v vsakem posameznem zavodu ali da financira nekaj strokovnjakov za dostopnost (npr. z ustanovitvijo službe za to področje s sedežem pri enem od muzejev), ki bi nudili pomoč in podporo muzejskim in galerijskim institucijam pri njihovih prizadevanjih za večanje dostopnosti. Predlagali so tudi, da se v obrazec za pripravo letnega delovnega programa vključi kategorija prilagoditev ranljivim vsebinam, s čimer bi bilo povezano tudi financiranje programa. Poleg tega bi lahko finančne izzive reševali z vzpostavitvijo fonda za dostopnost na MK, od koder bi lahko muzeji sredstva črpali s prijavljanjem svojih projektov.

Za konec

Tokratno strokovno izpopolnjevanje z delavnico je bila lepa priložnost za muzealce, da so delili svoje izkušnje z zagotavljanjem dostopnosti v ustanovah, v katerih delujejo. Izmenjali so primere dobrih praks in se povezali s predstavniki ciljnih skupin. Strokovno izpopolnjevanje je

bilo časovno omejeno, zato je ostalo nekaj odprtih vprašanj za predavatelje. Po izpopolnjevanju sva zbrali njihove odgovore in jih skupaj z literaturo na temo dostopnosti ter s seznamom društev in zavodov, ki združujejo osebe z različnimi vrstami invalidnosti v Republiki Sloveniji, združili v poseben »paket« gradiva. Gradivo, za katerega upava, da jim bo v dodatno pomoč, so udeleženci izpopolnjevanja prejeli po e-pošti.

Na delavnicah so udeleženci podali kar nekaj želja in idej za nadaljnje delo; SPDM ga bo med drugim uporabila tudi za pripravo prihodnjih dogodkov. Tokratno strokovno izpopolnjevanje je bilo prvo v seriji izpopolnjevanj, ki bodo sledila v naslednjih letih. Leta 2021, predvidoma novembra, bova ponovno združili moči in pripravili izpopolnjevanje, ki se bo osredotočilo na sodelovanje z nosilci dediščine pri raziskovanju in predstavljanju dediščine. V kakšni obliki bomo dogodek izvedli, bo pokazal čas. A ne

glede na to, ali se bomo srečali v živo ali pred ekrani, bo gotovo ponovno zanimivo, povezovalno in produktivno.

Literatura in viri

BRAČUN SOVA, Rajka, Vlasta Vodeb in Mojca Lipeč Stopar: *Dostopen muzej: Smernice za dobro prakso*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2009.

ETNOLOG 25/76, 2015; <https://www.etno-muzej.si/sl/etnolog/etnolog-25-2015>, 15. 2. 2021.

KODEKS muzejske etike: *Icomov kodeks muzejske etike*. Ljubljana: Icom, Mednarodni muzejski svet, Slovenski odbor, 2005; http://www.icomslovenia.si/fileadmin/user_upload/dokumenti/eticni_kodeks/eticni_kodeks.pdf. 21. 12. 2020.

SANDELL, Richard: *Museums and the Combating of Social Inequality: Roles, Responsibilities, Resistance*. V: Richard Sandell (ur.), *Museums, Society, Inequality*. London in New York: Routledge, 2002, 3–23.

